

УДК 343.985.7:343.76:343.34

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.27>

РЕВА І.П.

**ВИЗНАЧЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
СТ. 270 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**DEFINITION OF THE REGULATORY AND LEGAL PRINCIPLES
OF THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES PROVIDED
FOR IN ARTICLE 270 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE**

Мета статті полягає у дослідженні законодавчо встановлених вимог щодо пожежної та техногенної безпеки, відповідно до ст. 270 КК України, розглянути основні поняття, правила й норми, спрямовані на запобігання виникненню пожеж і техногенних загроз. У статті досліджено законодавчо встановлені вимоги щодо пожежної та техногенної безпеки відповідно до ст. 270 Кримінального кодексу України. Розглянуто основні поняття, правила та норми, спрямовані на запобігання виникненню пожеж і техногенних загроз, а також розуміння настання наслідків їх виникнення для можливості ефективного їх розслідування. Розслідування цього злочину ускладнене проблемністю визначення справжніх причин виникнення пожеж і техногенних небезпек. Зазначене обумовлено тим, що пожежі чи затоплення знищують переважну частину доказів злочину, а початкова картина події зазнає істотних змін. Крім цього, наявна можливість маскування таких злочинів під випадкові загоряння чи аварії з метою приховування навмисних протиправних дій з розрахунком на те, що вогонь, вода або масштабні руйнування знищать усі сліди. Розслідування часто супроводжується зміною кваліфікації злочину: наприклад, його можуть перекваліфікувати з умисного на необережний або навпаки, залежно від конкретних обставин. Забезпечення техногенної безпеки в нормативних джерелах передбачено як комплекс заходів, які виконують органи влади, суб'єкти господарювання, керівники (власники) і відповідальні особи об'єктів. Основна мета цих заходів полягає в попередженні аварій, надзвичайних ситуацій та подій техногенного характеру на небезпечних об'єктах і територіях. Встановлення суб'єктів, які забезпечують техногенну та пожежну безпеку, на об'єктах виникнення надзвичайної ситуації, вивчення дотримання правил утримання споруд, будівель, приміщень, обладнання, урахування вжитих заходів із забезпечення безпеки об'єктів від виникнення пожеж і надзвичайних ситуацій техногенного характеру нададуть можливість слідчому побудувати версії та окреслити першочергові напрями розслідування. Аналіз дотримання правил експлуатації будівель, споруд, приміщень й обладнання, а також урахування заходів, ужитих для запобігання пожежам і техногенним надзвичайним ситуаціям, допоможуть слідчому сформулювати версії та визначити пріоритетні напрями розслідування.

Ключові слова: пожежна безпека, техногенна безпека, аварія, правила, вимоги пожежної та техногенної безпеки, нормативні джерела, типізація, систематизація, фактори небезпеки.

The purpose of the article is to study the legislatively established requirements for fire and technogenic safety, in accordance with Art. 270 of the Criminal Code of Ukraine, to consider the main concepts, rules and norms aimed at preventing the occurrence of fires and technogenic threats. The article examines the legislatively established requirements

for fire and technogenic safety in accordance with Art. 270 of the Criminal Code of Ukraine. The main concepts, rules and norms aimed at preventing the occurrence of fires and technogenic threats are considered, as well as understanding the consequences of their occurrence for the possibility of effective investigation. The investigation of this crime is complicated by the problem of determining the true causes of fires and technogenic threats. This is due to the fact that fires or flooding destroy the majority of evidence of the crime, and the initial picture of the event undergoes significant changes. In addition, there is a possibility of disguising such crimes as accidental fires or accidents in order to hide intentional unlawful actions with the expectation that fire, water or large-scale destruction will destroy all traces. The investigation is often accompanied by a change in the qualification of the crime: for example, it can be reclassified from intentional to negligent or vice versa, depending on the specific circumstances. Ensuring technogenic safety in regulatory sources is provided for as a set of measures carried out by authorities, business entities, managers (owners) and responsible persons of facilities. The main purpose of these measures is to prevent accidents, emergencies and events of a technogenic nature at hazardous facilities and territories. Identifying subjects that ensure technogenic and fire safety at the sites of an emergency, studying compliance with the rules for maintaining structures, buildings, premises, and equipment, and taking into account the measures taken to ensure the safety of facilities from fires and emergencies of a technogenic nature will enable the investigator to build versions and outline priority areas of investigation. Analysis of compliance with the rules for operating buildings, structures, premises, and equipment, as well as taking into account the measures taken to prevent fires and technogenic emergencies, will help the investigator form versions and determine priority areas of investigation.

Key words: *fire safety, technogenic safety, accident, rules, fire and technogenic safety requirements, regulatory sources, typification, systematization, hazard factors.*

Актуальність теми. В умовах технологічного прогресу сучасного суспільства, його стрімкого розвитку та значної кількості об'єктів, які можуть зазнати шкоди, важливе значення має дотримання встановлених державою правових норм. Виконання цих правил стає запорукою загальної безпеки. Порушення таких норм може спричинити серйозні наслідки, які становлять загрозу для життя людей, відносин власності, екологічної стабільності й інших важливих сфер [1]

Унаслідок збройної агресії РФ, що призвела до зміни динаміки стану злочинності загалом і порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки зокрема, питання щодо встановлення факторів, які ускладнюють розслідування таких кримінальних правопорушень, є недостатньо дослідженими, проте надзвичайно актуальними.

Попри руйнівний характер наслідків, які може спричинити вчинення зазначеного правопорушення, ця проблематика досі є недостатньо висвітленою в наукових дослідженнях.

Пожежі й інші техногенні аварії є надзвичайно серйозною загрозою для державної економіки, яка залежить від валового національного продукту, що зазнає незліченних збитків унаслідок впливу таких небезпек.

У зв'язку з цим законодавець визначив низку вимог, що стосуються людської діяльності у сфері запобігання техногенним катастрофам і пожежам. Для забезпечення дотримання цих вимог використовують різноманітні інструменти, зокрема кримінально-правові методи впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим питанням протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із порушенням встановлених законодавством вимог пожежної та техногенної безпеки, присвячували свої дослідження М. В. Безуглова, О. О. Житний, О. О. Коваленко, А. В. Плотноков, С. С. Сердюк, Д. С. Шиян, О. Ю. Шиян, А. М. Ященко та ін.

Загалом можна констатувати, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 270 Кримінального кодексу України «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки», не має належного наукового опрацювання, оскільки 2021 року найвищий законодавчий орган України прийняв законопроект від 30 березня 2021 року № 1366-IX, у якому за ст. 270 було розширено відповідальність за порушення правил не тільки пожежної безпеки, а й техногенної безпеки [2].

Мета статті – дослідити законодавчо встановлені вимоги щодо пожежної та техногенної безпеки, відповідно до ст. 270 КК України, розглянути основні поняття, правила й норми, спрямовані на запобігання виникненню пожеж і техногенних загроз.

Виклад основного матеріалу. Вивчення судової практики розслідування порушень встановлених вимог дотримання пожежної та техногенної безпеки дає підстави стверджувати, що вони мають чимало різноманітних виявів, тож доцільно встановити певні сталі спрямування та системний їх характер. Пожежна і техногенна небезпека виникає внаслідок порушень встановлених законодавством відповідних правил та вимог, які покладено не тільки на посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій (як державних, так і приватних), а й на спеціально призначених відповідальних осіб і найманих працівників або службових осіб. Такі наслідки можуть спричинити й порушення встановлених правил у побуті пересічними громадянами, що не пов'язано з їхньою професійною чи службовою діяльністю.

Для протидії порушенню встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки необхідно розглянути законодавчо визначені вимоги пожежної та техногенної безпеки, відповідно до положень ст. 270 Кримінального кодексу України, а також основні поняття, правила й норми, спрямовані на запобігання виникненню пожеж і техногенних загроз.

Визначальна ознака ст. 270 КК України полягає в тому, що диспозиція цієї статті є бланкетною та відсилає до відповідних правил. Встановлені законодавством вимоги пожежної безпеки – це вимоги, закріплені в нормативно-правових актах різного рівня, від закону до місцевих, локальних актів, які видає адміністрація підприємств, установ, організацій.

Отже, розглянемо вимоги техногенної та пожежної безпеки, які регламентовані положеннями законодавства, зокрема законами, іншими нормативно-правовими актами, а також стандартами, нормами, правилами, положеннями й інструкціями.

Поняття «аварія» закріплено в ч. 4 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України й визначено як небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище [3].

Відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року № 2245-III, аварія на об'єкті підвищеної небезпеки – небезпечна подія техногенного характеру, що виникла внаслідок змін під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки (наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо) і яка спричинила загибель людей чи створює загрозу життю і здоров'ю людей та докліло на його території і/або за його межами [4].

У ч. 32 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України пожежу визначено як неконтрольований процес горіння, унаслідок якого знищується або пошкоджується майно, природні ресурси, а також виникають небезпечні чинники, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, тварин, негативно впливають на навколишнє природне середовище [3].

Пожежа й аварія – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення та стосується надзвичайної ситуації (ч. 24 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України).

Пожежа та аварія також є небезпечними подіями, що за наслідками становлять загрозу життю або здоров'ю населення чи призводять до матеріальних збитків (ч. 25 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України).

Такі небезпечні події спричинені дією небезпечних чинників, що є складником небезпечного явища (пожежі, вибуху, викидання, загрози викидання як небезпечних хімічних, радіоактивних, так і біологічно небезпечних речовин) або процесу, що характеризується фізичною, хімічною, біологічною чи іншою дією (впливом), перевищенням нормативних показників і створює загрозу життю та/або здоров'ю людини (ч. 26 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України).

Пожежна безпека – стан захищеності життя та здоров'я людини, майна, навколишнього природного середовища від пожеж, що характеризується досягненням прийнятного рівня ризику виникнення пожежі (ч. 33. ст. 2 Кодексу цивільного захисту України).

Для розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 270 КК України, необхідно встановити суб'єктів дотримання пожежної та техногенної безпеки.

Суб'єктом дотримання вимог пожежної безпеки вважають будь-яку особу, яка є деліктоздатною, тобто має здатність нести відповідальність за порушення цих вимог, зокрема відповідальність кримінально-правового характеру.

Суб'єктом забезпечення та дотримання вимог техногенної безпеки є визначене законодавством коло осіб, на яких покладено відповідні обов'язки у зв'язку з виконанням ними службових функцій.

Відсутність чітко сформованої теоретико-правової позиції спричиняє неправильне трактування суб'єктного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270 КК України.

Правила техногенної безпеки, закріплені наказом МВС України від 27 листопада 2018 року № 879, безпосередньо відтворюють положення, передбачені в Кодексі, визначаючи, що норм техногенної безпеки зобов'язані дотримуватися керівники, посадові особи та працівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, а також фізичні особи – підприємці, власники, керівники та працівники підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності. Забезпечення техногенної безпеки потрактовано як сукупність дій, здійснюваних органами влади, суб'єктами господарювання, керівниками (власниками) та відповідальними особами об'єктів, метою яких є запобігання аваріям, аварійним і надзвичайним ситуаціям техногенного характеру на небезпечних об'єктах і територіях [5]. Небезпечні об'єкти – об'єкти підвищеної небезпеки, визначені відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», інші об'єкти, що можуть створити реальну загрозу виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру не нижче ніж місцевого рівня, визначеного відповідно до Кодексу цивільного захисту України. Відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», об'єкт підвищеної небезпеки – об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру [4].

Основні вимоги щодо забезпечення техногенної безпеки затверджено в наказі МВС України від 27 листопада 2018 р. № 879, серед яких такі:

1. Відповідальні особи, згідно з Кодексом, за результатами аналітичного опрацювання інформації про стан техногенної безпеки включають до планів основних заходів цивільного захисту функціональних і територіальних підсистем та їх ланок, а також планів локалізації і ліквідації аварій заходи з реагування на надзвичайні ситуації техногенного характеру, спрямовані на запобігання або усунення:

- аварій (аварійних ситуацій) на небезпечних об'єктах;
- руйнування будівель і споруд з порушенням умов експлуатації;
- критичного стану основних виробничих фондів і порушень умов експлуатації;
- причин неможливості підтримання умов експлуатації ядерних об'єктів на території України, втрати контролю за джерелами іонізуючого випромінювання, ядерними установками;
- наслідків терористичних дій з використанням вибухових пристроїв, небезпечних речовин, зокрема джерел іонізуючого випромінювання, інших ядерних і радіоактивних матеріалів на території України;

- небезпеки руйнування гідротехнічних споруд, будівель і будівельних конструкцій, інших об'єктів містобудування;

- негативних наслідків військової та іншої небезпечної діяльності;

- трансдонних забруднень на території України;

- загрози об'єктам житлового фонду та соціального призначення.

2. Плани, робочі документи, посадові інструкції та інші організаційно-розпорядчі документи об'єктів, які стосуються заходів захисту населення і територій, незалежно від характеру діяльності об'єктів, мають містити відповідні вимоги щодо забезпечення техногенної безпеки, передбачені цими Правилами.

Забезпечення техногенної безпеки на об'єктах здійснюється на випадок:

- наявності будівель і споруд з порушенням умов експлуатації;

- наявності об'єктів з критичним станом виробничих фондів і порушенням умов експлуатації;

- можливості впливу сторонніх (зовнішніх) факторів (природних, терористичних, соціальних тощо) на діяльність і безпеку об'єкта;

- виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру (порушення умов експлуатації) на небезпечних об'єктах, ядерних установках [5].

Суб'єкти господарювання забезпечують техногенну безпеку. Керівники об'єктів, що за характером своєї діяльності не належать до небезпечних об'єктів, але за прогнозом можуть опинитися в зонах надзвичайних ситуацій, повинні:

- ураховувати ймовірну небезпеку, що може виникнути на їх територіях у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру на небезпечних об'єктах і територіях, та вживати

заходів щодо забезпечення безпеки працівників об'єктів відповідно до положень Кодексу та цих Правил;

взаємодіяти з керівництвом небезпечних об'єктів і відповідними органами влади для отримання інформації та оповіщення про небезпеку, що може впливати на діяльність об'єкта [5].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки» від 2 травня 2023 року № 3063-IX, встановлено нові завдання та обов'язки суб'єктів господарювання, у яких визначено завдання й обов'язки суб'єктів господарювання, а саме:

розробити й затвердити інструкції, видати накази з питань пожежної безпеки, зокрема щодо призначення осіб, відповідальних за забезпечення пожежної безпеки, здійснення контролю за їх виконанням;

здійснювати заходи, що забезпечують власні об'єкти нерухомого майна засобами цивільного захисту, зокрема системами протипожежного захисту;

інформувати відповідні органи й підрозділи цивільного захисту про несправність пожежно-рятувальної техніки, систем протипожежного захисту тощо [6].

Порушення встановлених законодавством вимог пожежної та техногенної безпеки може бути вчинене як шляхом дії, так і бездіяльності.

Законодавчо визначеними вимогами пожежної та техногенної безпеки, відповідно до положень ст. 270 КК України, вважають нормативні акти, що регламентують правила й норми, спрямовані на запобігання виникненню пожеж і техногенних загроз.

Законодавство охоплює як закони, так й інші нормативно-правові акти. Це, наприклад, Закон України «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року, який втратив чинність у зв'язку з набранням чинності Кодексом цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI, Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 року № 2245-III, Правила техногенної безпеки, затверджені наказом МВС України від 27 листопада 2018 року № 879, Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МВС України від 5 березня 2015 року № 252/26697 (чинна редакція – від 11 липня 2024 року), галузеві правила пожежної безпеки, які розробляють і затверджують міністерства й відомства.

Слід зазначити, що правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МВС України від 5 березня 2015 року № 252/26697, встановлюють загальні вимоги щодо забезпечення пожежної безпеки для будівель, споруд різного призначення та прилеглих до них територій, іншого нерухомого майна, використовуваного обладнання й устаткування. Ці правила також стосуються будівельних майданчиків і робіт, пов'язаних із будівництвом, реконструкцією, реставрацією, капітальним ремонтом, технічним переоснащенням будівель і споруд. Однак їх дія не поширюється на підземні промислові споруди, метрополітени (крім об'єктів комерційного, торговельного та соціально-побутового призначення), тунелі, об'єкти виробництва, зберігання чи утилізації вибухових і радіоактивних матеріалів та засобів підриву, плавучі споруди, нафто-, газо- та продуктопроводи, а також лісові масиви [7].

Забезпечення пожежної безпеки є невіддільним елементом виробничої та іншої діяльності посадових осіб і працівників підприємств, а також об'єктів інфраструктури. Відповідно до вимог нормативно-правових актів, керівник підприємства зобов'язаний визначити функціональні обов'язки посадових осіб, що стосуються забезпечення пожежної безпеки. Крім того, він має призначати відповідальних осіб за протипожежний стан окремих будівель, споруд, приміщень, робочих зон, а також за технічне й інженерне обладнання. Посилену увагу слід зосередити на забезпеченні належного стану й ефективної експлуатації засобів протипожежного захисту [7].

Вимоги пожежної безпеки регламентовані правилами утримання будівель, споруд, приміщень й обладнання, а також визначають порядок дій у разі виникнення пожежі.

Вимоги техногенної безпеки спрямовані на запобігання надзвичайним ситуаціям техногенного характеру, їх оперативне усунення та ліквідацію.

Під час проведення подальших наукових досліджень доцільно сформулювати єдиний підхід до визначення суб'єкта кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270 КК України [8].

Висновки. Складність розслідування таких злочинів актуалізує необхідність безпомилкового відокремлення їх від умисних злочинів з елементами руйнувань чи пожеж. Слідчий має добре розуміти специфіку таких явищ, що передбачає наявність знань щодо вимог нормативно-правових актів, які регламентують діяльність з дотримання вимог пожежної та техногенної безпеки. Розслідування часто супроводжується зміною кваліфікації злочину, наприклад, його

можуть перекваліфікувати з умисного на необережний або навпаки, залежно від конкретних обставин. Слід урахувати також випадки, коли є ризик інсценування порушень правил пожежної чи техногенної безпеки, основна мета якого – приховати справжні умисні дії. У таких ситуаціях зловмисники розраховують на те, що масштабні пошкодження чи повне знищення матеріальних доказів у пожежі унеможливають встановлення наслідків реальних подій. Глибокі знання з цієї сфери є ключовими для ретельного аналізу обставин і забезпечення ефективного встановлення істини під час розслідувань таких інцидентів. Аналіз дотримання правил експлуатації будівель, споруд, приміщень й обладнання, а також урахування заходів, ужитих для запобігання пожежам і техногенним надзвичайним ситуаціям, допоможуть слідчому сформувати версії та визначити пріоритетні напрями розслідування.

Список використаних джерел:

1. Житний О. О. Щодо кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270 КК України «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки». *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 6 (34). С. 523–533.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [офіц. сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Верховна Рада України* : [офіц. сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
4. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2245-III. *Верховна Рада України* : [офіц. сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>.
5. Про затвердження Правил техногенної безпеки : наказ МВС України від 5 листоп. 2018 р. № 879. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE32798?an=42>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки : Закон України від 2 трав. 2023 р. № 3063-IX. URL: <https://pro-op.com.ua/news/71966-pozhezchna-i-tekhnogenna-bezpeka-noviy-zakon>.
7. Про затвердження Правила пожежної безпеки в Україні : наказ МВС України від 5 берез. 2015 р. за № 252/26697. *Верховна Рада України* : [офіц. сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-15#Text>.
8. Коваленко О. О., Плотнікова А. В. Щодо визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 270 КК України «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки». *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 5 (23). С. 557–566.